

Znanstvena prevara

Cepljenje, slaba znanost in javni interes

Marta Macedoni-Lukšič

Cepljenje proti nalezljivim otroškim boleznim je prineslo enega največjih javnozdravstvenih uspehov v prejšnjem stoletju. Uvedeno je bilo v imenu javnega interesa, to je interesa vseh ali vsaj velike večine ljudi. Zato bolezni, kot so davica, oslovski kašelj, otroška paraliza in ošpice, če naštejemo samo najhujše, danes večina ljudi ne pozna več.

Ravno tako ne njihovih mogočih posledic – hude invalidnosti ali celo smrti. Na to smo se navadili, odsotnost teh bolezni se zdi samoumevna. V tej situaciji je cepljenje postalo predmet različnih prevpraševanj in interesov. Povezuje se ga z različnimi kroničnimi boleznimi in razvojnimi motnjami, med njimi v zadnjem desetletju tudi z avtizmom. Kako se je to zgodilo in kaj pomeni?

Članek v Lancetu

Leta 1998 je bil v *Lancetu*, eni najuglednejših medicinskih revij, objavljen članek Andrewa Wakefielda in kolegov o študiji, v kateri so dokazovali povezavo med vnetjem prebavil in nastankom avtizma, oboje vzročno povezano s cepljenjem proti ošpicam, mumpsu in rdečkam (OMR). Wakefield je bil takrat raziskovalec na oddelku za bolezni prebavil v Royal Free Hospital v Londonu, John Walker-Smith, profesor otroške gastroenterologije z visokim mednarodnim ugledom z istega oddelka, pa eden od soavtorjev. V objavljeni študiji so bili opisi dvanajstih otrok, pri katerih naj bi se bili v kratkem času po omenjenem cepljenju razvili znaki avtizma. Sledili sta popularizacija rezultatov študije v rumenem tisku in velika zaskrbljenost staršev. Precepljenost otrok proti omenjenim nalezljivim boleznim se je leta 2003 v Veliki Britaniji občutno zmanjšala na 78,9 odstotka (92-odstotna precepljenost je potrebna za ohranitev imunosti), pojavil se je vnovični izbruh epidemije ošpic in prva smrt zaradi te bolezni po daljšem obdobju.

Razkritje

Leta 2004 je novinar Brian Deer (*Sunday Times London*) objavil članek o možnosti znanstvene goljufije, neetičnosti in konflikta interesov pri omenjeni študiji. Javnosti je razkril pogodbo o financiranju, ki sta jo leta 1996, sedem mesecev pred začetkom študije, sklenila Wakefield in odvetnik Richard Barr. Barr je bil sodelavec skupine JABS, ki je vodila kampanjo proti proizvajalcem cepiv. Pogodba je določala, da bo JABS financiral študijo, v kateri bo znanstvenik dokazal škodljivost cepljenja. Sledil je naslednji korak: izbira otrok, ki bodo vključeni v študijo. Znanstvenik je v

študijo vključil samo tiste otroke, katerih starše, odvetnikove kliente, so že imeli na seznamu kot potencialne tožnike države. To so bili starši otrok z avtizmom, ki so že bili prepričani, da je za razvojno motnjo njihovih otrok krivo cepljenje. Poleg tega je zajeten kupček denarja po pogodbi šel Wakefieldu v žep.

Preiskava stroke

Po Deerovem poročanju je General Medical Council v Veliki Britaniji začel preiskavo, katere zaključek je bil, da je šlo pri študiji za »neetično delovanje«. S to preiskavo je vsa dokumentacija o vključenih otrocih postala javna in Deer je prišel do novih ugotovitev; januarja letos so bile objavljene v *British Medical Journal*. Iz te objave je jasno, da ne gre samo za »neetič-

od članka niti ni ponovil študije in potrdil rezultatov.

Posledice za javno zdravje

Pri razmišljanju o zgoraj navedenih dejstvih najprej zbode v oči, da je bila taka »študija« (malo vključenih otrok brez kontrolne skupine, selekcija otrok brez privolitve etične komisije) sploh objavljena. Članek je namreč postavljal pod vprašaj enega največjih uspehov zdravstva v 20. stoletju. Za tako radikalno trditev bi gotovo pričakovali zelo visoko stopnjo veljavnosti rezultatov. Tu se zato povsem upravičeno zastavlja vprašanje, kaj je pripomoglo k takšnemu zdrsu uredniške in znanstvene politike. Je potencialna medijska popularnost rezultatov omrežila tudi sive uredniške eminence? Posledice

Foto: Jure Eržen

nost«, ampak tudi za zavestno ponarejanje podatkov z vnaprejšnjim namenom, da bi rezultati jasno pokazali vzročno povezavo med cepljenjem proti OMR in nastankom avtizma. Pokazalo se je, da je Wakefield spremenil številna dejstva zato, da bi prišel do novega sindroma (»avtistični enterokolitis«). Za piko na i je znanstvenik Wakefield pozneje ustanovil podjetje, da bi prodajal diagnostične teste za »nov sindrom«.

Odvzete licence

Med letoma 1999 in 2001, ko so se pojavili določeni sumi, je vodstvo University College London pozvalo Wakefielda, naj sume ovrže in potrdi predhodne rezultate s študijo, v katero bi bilo vključeno več otrok. Wakefield tega ni storil. Zato so ga leta 2001 odpustili iz Royal Free Hospital. Na podlagi Deerovih člankov in preiskave General Medical Council je večina soavtorjev leta 2004 od članka odstopila, februarja 2010 pa je tudi revija *Lancet* preklicala objavo spornega članka. Maja 2010 je bila Wakefieldu in Walker-Smithu odvzeta licenca za opravljanje zdravniškega dela v Veliki Britaniji. Kljub temu Wakefield do danes ni odstopil

študije in njenih objav so mnogotere in daljnosežne. Prvič – vključeni otroci so sodelovali pri številnih nepotrebnih in bolečih preiskavah, drugič – zaradi objav se je povečala zaskrbljenost drugih staršev, tretjič – posledično se je zmanjšala precepljenost, spet se je pojavilo več obolelih otrok zaradi ošpic ter smrti, in četrtič – močno je načeto zaupanje javnosti v znanost.

Poslovni interesi

Primer kaže, kako so prav vsa področja – od družine, stroke (v tem primeru medicinska in pravna), znanosti do skupin za kampanje in medijev – prežeta z družbenimi razmerji, katerih glavni interes je dobiček. Pri tem je izredno pomembno dejstvo, da novice, ki v javnosti povzročijo strah, ne more preglasiti sto drugih novic, ki dokazujejo nasprotno. Tako deluje preživetnostna biologija. V poznejših epidemioloških študijah so namreč konsistentno poročali o umanjkanju evidence o povezavi med cepljenjem proti OMR in avtizmom, na primer ko so na Japonskem ustavili cepljenje, pogostnost avtizma med

necepljenimi ni upadla, vendar ta dejstva zaskrbljenosti javnosti niso zmanjšala.

Odkritja ali novice, ki so razlog za povečanje zaskrbljenosti, so kot lakmusov papir in so zaradi čustvenega naboja eksploatirane tako dolgo, dokler pač prinašajo dobiček. Ne gre pa samo za to. Če pogledamo še nekaj primerov, na primer bolezen norih krav, ptičja in prašičja gripa, vidimo, da kapitalsko-medijski navezi ne uspe vedno enako prepričati javnost o življenjski ogroženosti. Prvi pogoj je, da je nagovorjena dovolj velika množica. Pri avtizmu se je v devetdesetih letih pogostnost začela enormno povečevati in tako je bil pogoj za simpatijo kapitala izpolnjen. Pri tej razvojni motnji je glede vzrokov tudi ravno prava količina neznanega, da na prizorščke lahko vstopajo različne špekulacije in se uspešno tržijo različne »diagnostične« in »terapevtske metode«.

Javni interes

Na drugi strani naj bi ravnotežje vzpostavili zagovorniki javnega interesa. V opisanem primeru je to gotovo šibkejši člen, glede na to, da je trajalo kar deset let, preden so strokovne in državne institucije odločnejše ukrepale. Pri bolezni norih krav je bil odgovor veliko hitrejši in odločnejši, verjetno tudi zato, ker je bilo v interesu živinorejske industrije, da se »občutek ogroženosti« v javnosti ne razširi preveč. Pri obeh gripah imamo še dodatno zanimivost – lahko bi rekli, da so se nosilci dobičkonosnega interesa pri ptičji gripi še učili in pozneje pri njeni prašičji varianti nastopili veliko bolj organizirano, tudi ob pomoči državnih institucij, in uspeh je bil tu. Skratka, dokler je kaj za pobrati, zgodba ne more biti končana. JAPS tako brez težav nadaljuje svojo kampanjo proti proizvajalcem cepiv. Wakefield nadaljuje »raziskovanje« v ZDA in ima svojo skupino privrženec, ki skupaj z njim v omenjenih dogodkih vidijo »zaroto« proti njemu osebno itd. Starši pa so še vedno zaskrbljeni, tudi pri nas ...

Ob tem, ko imamo torej na eni strani izredno močan interes medijskih hiš, skupin pritiska za delanje kampanj in različnih podjetij, na drugi strani ni niti približno podobnega odziva tistih, ki naj bi skrbeli za »javno dobro« ter bili nosilci »javnega interesa«. Kje so, kaj je njihova vloga? Očitno je tako imenovani javni interes izvotlen prostor, ki se napolni le z nekim drugim poslovnim interesom, ki v dodani vrednosti oznake »javno« vidi dodatno korist. Tako smo se vsi znašli v spirali, sicer osnovni obliki tega sveta, ki se vije in hiti kvišku k še večjemu dobičku. Posli so danes ogroženi. Ne v osnovnem preživetju ali »dostojnih« dobičkih, ampak v dodatnih dobičkih. V tem smislu se čedalje bolj agresivno polaščajo prav vseh področij in vseh ljudi. Zdravstvo je kot nalašč, ker je to najboljša pot do vsakega izmed nas. ■

Dr. Marta Macedoni-Lukšič, dr. med., je vodja centra za avtizem na ljubljanski pediatrični kliniki.